

Mainuš, František

Jihlavské soukenictví do poloviny 18. století

In: Mainuš, František. *Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v XVIII. století*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960, pp. 57-81

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119113>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JIHLAVSKÉ SOUKENICTVÍ DO POLOVINY 18. STOLETÍ

Dějinný vývoj Jihlavy byl poznamenán dvěma faktory; hornictvím a soukenictvím. Dolování stříbra pozvedlo toto město mezi nejvýznamnější střediska ve střední Evropě. Hornictví dávalo impuls životu města a jeho okolí po několik staletí. Sláva jihlavského kutání však počala po husitských válkách blednout, až se úplně ztratila. Naštěstí pro Jihlavu byla tu náhrada za hornictví, a tou bylo soukenictví. Stříbro bylo u počátku toho města a v době jeho rozkvětu, sukno obnovilo věhlas Jihlavy a udržovalo hospodářský život početného obyvatelstva hluboko do 19. století. Jen málokteré město mělo obdobný šťastný úděl, aby po více než půl tisíciletí setrvalo na předním místě jako silný hospodářský celek, přesahující významem daleko hranice českých zemí.

Obdobně jako v jiných městech ve střední Evropě, také jihlavské soukenictví sahá až do počátků městského života. Není přehnané tvrdit, že mezi jihlavskými měšťany byli soukeníci již v době, z níž se o nich nedochovaly ještě žádné písemné doklady. Dokazuje to zejména skutečnost, že v poslední čtvrtině 14. století získali jihlavští soukeníci potvrzení svých cechovních statutů městskou radou. Soukenictví bylo tedy dlouho předtím ve městě nejen zastoupeno, ale dosáhlo nemalé váhy v hospodářském a pravděpodobně také správním životě tehdejší městské společnosti.¹

Již v předhusitské době dosáhla výroba suken v Jihlavě značného rozkvětu a věhlasu. Po husitských válkách, v nichž byla Jihlava centrem protihusitských přívrženců, soukenictví dále sílilo a nabylo ohromného rozmachu. Do Bílé hory nebylo jiného města ve střední Evropě, v němž by se výroba suken mohla rovnat jihlavské. Počet soukenických dílen se pohyboval okolo 700,² takže toto řemeslo dávalo obživu nejen početným rodinám soukenických mistrů, ale i stovkám tovaryšů. Chudší obyvatelé města pracovali jako přadláci či pomocníci soukenických mistrů. Je třeba připočítat desítky postřihovačů, barvářů, obchodníků se sukem a další řemeslníky, kteří byli rovněž

¹ Werner, c. d., str. 6n.

² Tamtéž, str. 81.

účastní výroby suken. Většina obyvatel Jihlavy nacházela obživu v té či oné formě v soukenictví. Jihlavské sukno znali spotřebitelé z Moravy, Čech i Rakous. Ale ani ve vzdálenějších zemích nebylo již v 16. století jméno jihlavských suken něčím neznámým.³ Jihlavští a cizí obchodníci prodávali bílá a barevná jihlavská sukna na trzích v mnoha zemích. Není pochyb, že kvalita tohoto zboží byla hlavní příčinou dobrého zvuku, jemuž se těšily všude výrobky jihlavských řemeslníků.

Třicetiletá válka zasáhla citelně do života Jihlavy. Obyvatelé byli zbídačeni válečnými kontribucemi a několikaletá švédská okupace odčerpala z města poslední zdroje. Obchodní spojení jihlavských vývozců byla válečnými událostmi přerušena. Soukenické živnosti jedna za druhou upadaly, jak jejich majitelé chudli, umírali, či odcházeli z města. Nedostatek, hlad, válečné útrapy a epidemie dokonaly dílo zkázy. Kdysi velké kvetoucí město bylo na konci třicetileté války poloprázdné. Z početného obyvatelstva zbyly sotva tři stovky lidí, chudých a bez prostředků k obživě. Úpadek Jihlavy, jednoho z prvních hospodářských středisek ve střední Evropě, je smutnou bilancí třicetileté války. Bývalá sláva a moc tohoto města byla ta tam a zbylí obyvatelé budovali pracně svůj příští osud.⁴

Nemáme v úmyslu sledovat dlouhou obnovu jihlavského soukenictví ve 2. polovině 17. století. Trvalo několik desítek let, než se město a jeho hospodářská páteř — soukenictví — vzpamatovalo natolik, aby znovu zaujalo přední místo ve výrobě suken a opět zásobovalo trhy v rakouské monarchii i v cizině proslulým vlněným zbožím.⁵ Všimneme si však hlavních vývojových tendencí, jimiž byla výroba jihlavských suken poznamenána ve století po třicetileté válce.

Jihlavský soukenický cech zdědil z minulosti všechny rozpory, jimiž bylo toto sdružení proniknuto. I když by se na první pohled zdálo, že členstvo cechu, soukeničtí mistři, žili v poklidné shodě, vzájemně si pomáhali a jako celek se chránili vůči každému vnějšímu zásahu, jimž byl ohrožen zájem cechu nebo jednotlivých jeho členů, skutečnost byla jiná. Již dlouho před třicetiletou válkou byl jihlavský cech plný protikladů, vzájemných sporů a situace se nezlepšila ani ve 2. polovině 17. století. Soukeničtí mistři měli mít podle cechovních stanov stejná práva a rovné povinnosti. Nic však nebylo tak vzdáleno těmto ideálním poměrům, jako právě sociální a společenské postavení jednotlivých členů cechu. Mezi soukenickými mistry byly velké rozdíly, jež měly základ v jejich rozličném majetkovém postavení. Někteří z nich

³ K a v k a, c. d., se zmiňuje o jihlavských suknech v Sedmíhradsku a jiných oblastech dnešního Rumunska. Srovn. také A. V. F l o r o v s k i j, c. d., str. 96n.

⁴ W e r n e r, c. d., str. 81.

⁵ Tamtéž, str. 81n.

byli bohatí měšťané s dobře vybavenými a prosperujícími dílnami, druzí, a těch byla většina, měli jen malý nebo skoro žádný majetek, živnost vedli s nejvyšším úsilím a při sebemenším neúspěchu, neštěstí či nemoci ztráceli poslední zbytky majetku a stávali se žebráky. Bohatí soukeníci ovládali po celá staletí všechna místa v cechovním představenstvu a někteří z nich zastávali také přední funkce ve správě města. Klíčová místa ve správě cechovních a městských záležitostí dovolovala zasahovat do vedení cechu a města tak, jak to vyhovovalo zájmům bohaté skupině soukeníků, nikoliv mase cechovního členstva. Není třeba se divit, že mezi členstvem soukenického cechu a jeho představenstvem, mezi obyčejnými mistry a soukenickou aristokracií bylo trvalé napětí, jež tu a tam vypuklo v ostrá střetnutí. Boj mezi prostým cechovním členstvem na jedné straně a bohatými cechovními funkcionáři na straně druhé byl jedním z hlavních jevů, s nímž se setkáváme v Jihlavě po celou 2. polovinu 17. a v 18. století.

Dalším, neméně podstatným rysem vývoje jihlavského soukenictví byl každodenní zápas výrobců — soukenických mistrů — s místními obchodníky s vlnou a sukнем. Obchodník, který byl prakticky jediným odběratelem sukna a nejčastěji také dodavatelem vlny, stal se nutně vykořisťovatelem drobných výrobců. Uvidíme dále, že mezi obchodníky a valnou většinou soukenických mistrů panoval nesmiřitelný protiklad a boj, v němž šlo o holou existenci každého řemeslníka. Představenstvo cechu bylo pravidelně spojenem obchodníků. Tito lidé měli s obchodníky společný zájem na vykořisťování masy členstva. Obchodníci ve spojení s cechovním představenstvem a podporování městskými správními orgány, v nichž obě skupiny měly rozhodující slovo, znamenali pro každého soukenického mistra stálou hrozbu, a jak ukazují prameny, dovedli nemilosrdně prosazovat své kořistnické úmysly bez ohledu na katastrofální důsledky pro postižené řemeslníky.

Konečně třetím faktorem, který pociťujeme ve vývoji jihlavského soukenictví v každém období, byla snaha cechu po dosažení monopolu a naprosté výlučnosti při výrobě některých druhů suken. Setkáváme se se stálými pokusy, úspěšnými i neúspěšnými, jež měly za cíl vyřadit z konkurence nejen soukeníky z nejbližších položených měst, jako Třebíče či Telče, ale dokonce i z měst vzdálených. V některých případech jihlavský soukenický cech pod vlivem jakési megalomanie byl ochoten bojovat za zničení konkurentů na celé Moravě a v Čechách. Hodlal sám nahradit veškerou produkci mnohých druhů vlněného zboží. Díky velkému rozsahu výroby a zaměření na určité druhy suken, zejména sukna vojenská, dokázal jihlavský cech přesvědčit o správnosti svých názorů mnohé rozhodující činitele ve správě státu a čas od času se mu dařilo ničit své konkurenty nikoliv ekonomickým tlakem, ale zásahy státních orgánů.

Soukenická výroba v Jihlavě se v podstatě vyznačovala právě uvedenými

třemi faktory. Byla jimi ovlivňována tu méně, tu více. Neutuchající vnitřní třenice a boj se silnou skupinou vykořisťovatelů vedly k hlubokému vnitřnímu rozkladu cechovního zřízení a k vytvoření podmínek pro vznik kapitalistických výrobních forem.

Chtěl-li soukenický mistr, aby mu živnost vynášela tolik, aby uživil rodinu a získal prostředky k dalšímu provozu, musel se starat jednak o nákup surovin, jednak o odbyt zboží. Jihlavští soukeníci již v 16. století, a jistě již dříve, nekupovali zpravidla vlnu sami ani jako jednotlivci, ani ji neopatřoval cech pro své členy přímo na panstvích, u chovatelů ovcí. Prostředníky nákupu se stali obchodníci, kteří vlnu dopravovali do města a tam ji prodávali těm mistrům, kteří ji potřebovali. Jihlavští obchodníci se však zároveň věnovali i obchodu se sukrem a tato dvojitá úloha dodavatelů surovin a současně odběratelů hotových výrobků jim poskytovala neobyčejnou moc ve vztazích k řemeslníkům. Ekonomická závislost zvláště chudších soukeníků na obchodnících byla o to větší, že obchodníci dosáhli takřka monopolu nad veškerou produkcí sukna. Seběmenší pokus každého, ať již to byl soukeník, či cizí obchodník, kdo chtěl zasahovat do práv a zvyklostí jihlavských obchodníků, ztroskotával na jejich tvrdošíjně obraně. Např. v polovici 17. století si obchodníci vymohli na městské radě nařízení, podle něhož obchodníci z jiných měst nesměli jihlavským soukeníkům prodávat ani vlnu, ani od nich kupovat sukna.⁶ Šlo o legální potvrzení, jímž se vylučovala jakákoliv konkurence, a tím místní obchodnictvo získalo právo na nerušené vykořisťování cechovních mistrů. Představenstvo cechu nebránilo obchodníkům ve vykořisťovatelské politice a neomezovalo svým vlivem ustanovení, jichž dosáhli místní monopolisté od města v polovici 17. století. Většina cechovních starších a přísežných pracovala v nejlepší shodě s obchodníky. Ti jim vycházeli všemožně vstříc při dodávkách vlny a odbytu suken, očekávající ovšem od cechovních funkcionářů jako protislužbu pomoc při prosazování svých přání.⁷ Cechovní mistři, prostí členové cechu, byli až na nepatrné výjimky jednotní v odporu proti libovůli obchodníků a cechovních funkcionářů a hledali každou sebe-menší příležitost, jak se zbavit jejich útlaaku. Napětí mezi soukeníky a obchodnictvem dosáhlo často takové hloubky, že se jim počaly zabývat státní orgány. Je nutno připomenout, že stát zasahoval do jihlavského soukenictví již v 2. polovině 17. století mnohem pronikavěji, než do řemeslnických záležitostí v jiných městech. Státu nemohlo být lhostejné, jaká je situace v jihlavské výrobě sukna, protože vlněné tkaniny potřeboval pro oblékání svých vojsk, bojujících v těchto desetiletích na evropských bojištích s Turky a s jinými

⁶ Tamtéž; str. 82.

⁷ SAB, Gub. I-15-1. Ve stížnostech, které podávali tzv. *gemeine Meister*, se táhne jako červená nit poukaz na spojenectví cechovního představenstva s obchodnictvem.

protivníky. V průběhu 18. století se účast státu na řízení řemeslné a manu-fakturní výroby stala trvalou součástí hospodářské politiky. Jihlavské souke-nictví bylo středem rozličných akcí, jimiž se stát podílel na kontrole a řízení soukenické výroby.

Již v roce 1663 došlo — po nátlaku z Vídně — k částečné dohodě mezi jihlavskými soukeníky a obchodníky. Obchodníci se zavázali, že budou pro-dávat místním výrobcům vlnu jen se ziskem 30 kr. na kameni. Dále slíbili, že budou při odběru suken vyplácet mistrům peníze ihned, nejpozději však po návratu z trhu. Soukeníci dosud museli čekat třebas i několik měsíců, než jim obchodník zaplatil za dodané zboží.⁸ Úmluva patrně nepřinesla uklidnění, protože v roce 1668 zprostředkoval moravský podkomoří hr. Oppersdorf no-vou dohodu mezi soukenickými mistry a obchodnictvem.⁹ Podle ní nesměl nikdo obchodovat s vlnou a zároveň se sukнем. Tento bod byl bezpochyby znač-ným ústupkem soukeníkům, avšak obchodníci jej v budoucnu nedodržovali, i když každý z nich byl povinen oznámit na městském úřadě, pro který obor se rozhoduje: zda hodlá obchodovat se sukнем či s vlnou. Tím, že obchodník nesměl dodávat soukeníkům vlnu a současně odebírat jejich výrobky, měli být řemeslníci — soukeníci — uchráněni naprosté závislosti na nemnoha jedincích, kteří získali monopol nad surovinovou základnou a odbytem.

Situace soukeníků byla jistě vážná a vykořisťování tak zjevné, že vzbudilo dokonce odpor nejvyšších zemských úřadů. Obchodníci se aspoň teoreticky vzdávali svých posic, avšak jen pod nátlakem, a jak bylo uvedeno, neplnili výše uvedený bod úmluvy; nezáleželo jim ostatně příliš ani na zachovávání dalších smluvních článků. Obchodníci, kteří se rozhodli pro nákup a prodej vlny, přistoupili dokonce k tomu — opět pod nátlakem shora, ze strany kraj-ského hejtmána a moravského tribunálu —, že slíbili zachovávat přesně stano-venou míru zisku. Z prodeje vlny měli mít, podobně jako podle úmluvy z roku 1663, pouhých 30 kr. na kameni. Městská rada byla povinna kontrolovat, zda obchodníci skutečně dodržují maximální hranice zisku. Každý ob-chodník musel předkládat potvrzení o nákupních cenách vlny. Aby obchod-níci nezneužívali při nákupu suken svého postavení věřitelů a nevymáhali na dlužnících — soukenických mistrech — nízké ceny, byla stanovena pro výkup taxa na každý druh sukna. Obchodník nesměl nabídnout cenu nižší, jinak mu hrozila značná pokuta. Taktéž soukeníci se museli řídit taxou. I jim hrozil trest, jestliže žádali za své zboží více. Protože se ceny suken na trzích měnily, měli se obchodníci dohodnout o nové taxe pokaždé se soukeníky. Rozhodčím byla městská rada.¹⁰

⁸ Tamtéž, Jihlava 21. března 1663.

⁹ Tamtéž, přepis jihlavského krajského hejtmána z 10. února 1668.

¹⁰ Tamtéž.

Vyrovnnání mezi soukeníky a obchodníky z roku 1668 tvořilo základ, z něhož se vycházelo při střetnutích mezi oběma skupinami v příštích padesáti letech. Sporů nebylo, naopak; jhlavští obchodníci se nemínili spokojit vážným omezením svého vlivu při vykořisťování několika set soukeníků. Stále porušovali a obcházeli smluvní články. Ani jednu ze svářících se stran zcela neuspokojily ústupky, které učinili obchodníci se sukнем v roce 1669. Odpustili soukeníkům dluhy, které u nich měli z let 1663—1669.¹¹ Obchodníci doufali, že tak uspokojí své dlužníky a dodavatele a ti že budou napříště přijímat jejich vlnu a prodávat jim sukna za ceny neshodující se s dohodnutou taxou. K tomu ovšem nebylo mezi soukeníckými mistry prazádné chuti, takže obchodníci, nedosáhnuvše svého cíle, litovali peněz, jichž pozbyli likvidačí dluhů.

Nechuť a nenávisť cechovního členstva vůči obchodníkům se přenášela také na představenstvo cechu, jež bez zastírání dokazovalo, na čí straně stojí. V roce 1669 prosadila městská rada změny ve vedení cechů, a to v neprospěch členstva. Soukenický cech byl rozdělen na dvě části (předtím byly tři). V čele bylo 24 přísežných a 2 cechovní starší. Ti zastávali svůj úřad doživotně. Na volbu přísežných neměli soukeničtí mistři vlivu, protože je jmenovala městská rada.¹² Představitelé cechu nebyli pod kontrolou členstva ani v hospodářských záležitostech. Spravovali cechovní jmění podle svého uvážení a poctivosti, dávající výsledky k náhlednutí pouze městské radě. Tak se stalo, že tito funkcionáři zneužívali bez překážek svého postavení k vlastnímu obohacování na úkor společného cechovního majetku a ke škodě prostých členů. Nedbalé hospodaření s cechovním majetkem a svévolné rozhodování představenstva byly podnětem k častým stížnostem soukeníků, takže se těmito záležitostmi počal zase, s císařským doporučením, zabývat moravský tribunál.¹³

V roce 1688 se podařilo cechovnímu členstvu prolomit hegemonii představenstva. Byly přijaty a císařem potvrzeny některé organizační změny ve struktuře cechovní správy. Nejvýznamnějším ziskem pro prosté členy bylo svolení, aby aktivně zasahovali do vedení cechu. Vedle 2 cechovních starších a 24 přísežných volili si obyčejní členové soukenický výbor, složený z 12 mistrů. Volby do výboru byly každý rok. Členové výboru měli význačnou úlohu: byli kontrolním orgánem, sledujícím činnost starších a přísežných, kromě toho se podíleli na volbě těchto funkcionářů. Přísežní se po tříletém služebním období vystřídali. Každým rokem odstupovala jedna třetina a byla nahrazena novými přísežnými. Výbor soukeníků měl právo navrhopvat do této funkce 16 mistrů podle své vůle a městská rada z nich vybrala 8, kteří se pak stali

¹¹ Tamtéž, I-15-3.

¹² Werner, c. d., str. 86.

¹³ SAB, Gub. I-15-1.

novými přísežnými na místě odstoupivších. Členstvo soukenického cechu získalo také právo kontrolovat hospodaření s cechovním majetkem. Od roku 1688 předkládali starší a přísežní účty ke schválení členstvu na schůzích pléna cechu.¹⁴

Nová organizace jihlavského soukenického cechu však nepřinesla klid. Městská rada, obchodníci a přísežní vědomě sabotovali výbor složený ze zástupců soukeníků, nesvolávali pravidelné schůze členů a i dalšími způsoby se pokoušeli znemožnit máse soukeníků, aby se vymanila z jejich područí a dokonce kontrolovala jejich činnost. Již vzápětí (v roce 1689) podali prostí mistři stížnost na přísežné a na městskou radu. Obviňovali je, že mezi členy rady je několik obchodníků se sukny; rovněž mezi přísežnými byli mistři, kteří už dávno nebyli řemeslníky, ale věnovali se plně obchodu s vlnou a sukem. Mezi členy městské rady, obchodníky a přísežnými bylo tolik rodinných svazků, že jak cechovní představenstvo, tak městská rada byli vždy jednotni a vždy svorně vystupovali proti zájmům cechovního členstva, hájíce požadavky a přání obchodníků, k nimž mnozí náleželi.¹⁵ Moravský tribunál sice navrhl, aby v městské radě nebylo více než 2—3 obchodníci se sukem, ale neviděl důvodu, proč by radním měl být obchod se sukem zakázán, jak to žádali soukeníci v této a také v další své stížnosti.¹⁶ Zároveň moravský tribunál přiznával, že mezi jihlavskými soukeníky jsou desítky chudáků. Příčinu chudnutí řemeslníků viděl tribunál v nedostatku odbytu a v přílišné ziskuchtivosti obchodníků s vlnou a sukem. Východiskem mohly být, podle názoru tribunálu, dvě cesty: buď bude zřízena společnost, která převezme zásobování vlnou a odbytem suken, nebo budou obchodníci znovu přinuceni zachovávat dřívější tzv. Oppersdorfovou úmluvu. Nákup suken podle taxy a prodej vlny při zachování nejnižších hranic zisku patrně obchodníci už úplně opustili, ač úmluva nebyla oficiálně zrušena.¹⁷ Obchodníci nakupovali sukna podle cen obsažených v úmluvě jen s nechtí, protože jejich zisk byl tak mnohem menší než při volném prodeji. Proto při každé příležitosti úmluvu porušovali a kupovali sukna raději v okolních městech.¹⁸

Spory mezi soukeníky na jedné a obchodníky s představenstvem cechu na druhé straně zaměstnávaly moravský tribunál a vídeňské nadřízené orgány po mnoho let. Až v roce 1704 vyšel císařský dekret, jímž se některé sporné záležitosti urovnávaly.¹⁹

Představenstvo cechu, obchodníci a městská rada měli vážné obavy z každé

¹⁴ Werner, c. d., str. 95n.

¹⁵ SAB, Gub. I-15-12, zpráva moravského tribunálu z 12. listopadu 1700.

¹⁶ Tamtéž, do roku 1700 podali soukeníci pět dalších stížností.

¹⁷ Tamtéž, např. stížnost z roku 1695.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž, Vídeň 10. února 1704.

společné schůze cechovního členstva. Na těchto shromážděních se v bouřlivém prostředí projednávaly některé důležité záležitosti. Cechovní funkcionáři v souhlase s městskou radou raději veřejná shromáždění cechovního členstva nesvolávali, ač tím porušovali cechovní stanovy. Také státní orgány byly stejného názoru jako představenstvo cechu a společné schůze všeho členstva zrušily. Podle císařského nařízení z roku 1704 se měli napříště scházet pouze ti mistři, kteří byli zvoleni do výboru. Toto vážné omezení práva cechovního členstva se odůvodňovalo nebezpečím, jež hrozilo pořádku ve městě při veřejných shromážděních soukeníků.

Další bod tohoto císařského dekretu byl příznivý pro soukenické mistry. Povoloval se jim prodej suken na trzích, a to laciněji, než prodávali obchodníci. Rok 1704 a několik let předcházejících byly obdobím soukenické konjunktury, aspoň pro Jihlavu. Rakouské armády byly angažovány ve válkách o dědictví španělské. Jihlavská vojenská sukna odebíraly četné regimenty, bojující v zahraničí, a jihlavští soukeníci měli nadbytek objednávek, takže je ani nestačili vyřizovat. Proto císařský dekret z roku 1704 rušil dosud platná omezení, podle nichž směli soukeničtí mistři zhotovovat jen určité množství suken. Napříště směl každý mistr vyrábět tolik zboží, na kolik stačily jeho prostředky.²⁰ Uvolnění výroby, ostatně ne na příliš dlouhou dobu, bylo vážným zásahem státu do cechovního zřízení. V jihlavském soukenickém cechu, obdobně jako všude jinde, byla stanovena horní hranice, kterou nesměl žádný mistr překročit a vyrobit více suken. Podle ustanovení z roku 1670 směl soukenický mistr, který byl členem městské rady, zhotovit ročně 12 kusů širokých suken, 24 kusů úzkých suken a 9 kusů boye. Přísežný měl povoleno vyrobit o něco menší množství, totiž jen 10 kusů širokých suken, 20 kusů úzkých suken a 9 kusů boye. Také mezi soukeníky, majiteli domů a mistry, bydlícími v podnájmu či na předměstích, byly rozdíly co do množství výrobků, jež směli ročně zhotovit. Majitelé domů ve městě měli právo vyrobit 9 kusů širokých a 24 kusů úzkých suken, kdežto chudí soukeníci, hořeři, jen 8 kusů širokých a 18 kusů úzkých suken; k tomu obě skupiny směly zhotovovat ještě 9 kusů boye ročně.²¹ Stát tato omezení odstranil, protože potřeboval jihlavská sukna pro své armády. Soukeníci mohli, pokud měli ovšem prostředky, využít plně kapacity svých dílen.

Ve stejnou dobu, roku 1704, uzavřel soukenický výbor a přísežní cechu s obchodníky smlouvu na odběr suken, zase s doporučením státních orgánů, neboť bylo potřeba plnit státní dodávky pro armádu.²² Soukeničtí mistři se zavázali, že budou prodávat své výrobky pouze jihlavským obchodníkům. Ti

²⁰ Tamtéž.

²¹ Werner, c. d., str. 96.

²² SAB, I-15-1, Jihlava 21. září 1704.

však byli povinni je ihned vyplácet. Výše cen za jednotlivé druhy suken byly taktéž dohodnuty a po oboustranném souhlasu se mohly změnit, jestliže cenová hladina vlny stoupla či klesla.

Zdá se, že v několika následujících letech byly dílny jihlavských soukeníků zavaleny objednávkami. Lze tak soudit m. j. z toho, že se neobjevují stížnosti na nedostatek odbytu. Bohužel, z těchto let nejsou dochovány zprávy o objemu výroby. Z nich by se nejlépe dalo usuzovat, jak se válečné události na počátku 18. stol. odrazily v jihlavském soukeníctví.

Období krátké konjunktury nepřineslo do jihlavského cechu vnitřní klid. Vzájemné spory nezmizely, ba dokonce se přioströvaly. Soukenický výbor zastupující masu členstva nemínil ustoupit tlaku, který proti němu vedli přísežní a městská rada. V roce 1705 obvinil přísežné, spravující cechovní barvírny a valchy, z nehospodárnosti a prosazoval pronájem jak valch, tak barvíren. Cechovní funkcionáři, kteří využívali správy dílen ke svému obohacení, byli by zbaveni těchto významných míst a cechovní pokladna — podle názoru výboru — by získala mnohem větší příjem.²³ Avšak teprve za několik let byl uskutečněn tento návrh. I když přísežní a městská rada učinili vše, aby správa barvíren a valch zůstala v moci cechovních funkcionářů, rozhodly se státní orgány pro návrh soukenického výboru a svolily k pronájmu.²⁴

Po roce 1704 měli všichni jihlavští soukeníci právo zhotovovat libovolné množství suken. Toto uvolnění mělo však také stinné stránky. Někteří soukeníci, majíce zajištěn snadný odbyt, nevěnovali kvalitě zboží takovou péči jako dříve. Jestliže jim neodebral sukno jihlavský obchodník, měli možnost prodat je některému židovskému obchodníkovi z okolních měst, i když tím porušili dohodu z roku 1704 a právo jihlavských obchodníků na odkup veškerého vyráběného sukna. Jihlavští obchodníci zase neradi dávali za sukna ceny obsažené ve smlouvě. Dávali soukeníkům horší druhy vlny, často vlnu rakouskou a někdy i uherskou, ač tyto druhy nebyly v jihlavském soukeníctví přípustny. Docházelo k novým a novým třenicím, zvláště když prošel vrchol konjunktury.²⁵

Stát znovu zasáhl a na jeho nátlak byla v roce 1710 zase uzavřena smlouva mezi jihlavským obchodnictvem a členstvem soukenického cechu, zastupovaným výborem a přísežnými.²⁶ Soukeníci měli zlepšit kvalitu suken tak, aby se vyrovnala suknům vyráběným před rokem 1704. Obchodníci se zavázali k odběru zboží podle staré Oppersdorfovy smlouvy z roku 1668. Cenová taxa byla však upravena podle nových poměrů. Odbyt jihlavských suken v roce 1710 se

²³ Tamtéž, Jihlava 30. ledna 1705.

²⁴ Tamtéž, zpráva jihlavského krajského hejtmána ze 16. prosince 1716.

²⁵ Tamtéž. Srovn. např. stížnost soukeníků z roku 1706.

²⁶ Tamtéž, Jihlava 24. května 1710.

již zmenšoval. Armáda pravděpodobně nepodala takové objednávky jako minulá léta. Aby se nehromadily příliš velké zásoby suken, bylo znovu zavedeno omezení výroby. Naprosté uvolnění trvalo tedy pouhých 6 let.²⁷ Zatím ještě nebyly podmínky tak špatné, aby omezení bylo stejně pronikavé jako před rokem 1704. Obyčejný soukeník směl zhotovovat měsíčně 4 kusy suken, přísežný 5 kusů a starší 6 kusů měsíčně. Kromě toho směli vyrábět libovolné množství boje. Obchodníci byli ochotni ještě všechno toto zboží odkupovat. Avšak poměry se rok od roku horšily, odbyt klesal, obchodníci odmítali nakupovat další zboží.

Proto počátkem 20. let státní orgány prosadily další, mnohem radikálnější omezení výroby až na 2 kusy suken měsíčně na jednoho soukenického mistra. Přísežní a starší měli právo zhotovovat o několik kusů ročně více. Tehdy se ukázalo v plné míře, jak vážným činitelem je jihlavské soukenictví pro hospodářství rakouské monarchie. Státní orgány zasahovaly již předtím do poměrů v Jihlavě, avšak v letech, kdy soukenická výroba po nedlouhé konjunkturu prožívala stále horší krizi, věnoval jí stát dosud nevídanou pozornost ve snaze zachránit toto významné středisko před úpadkem.

Neutěšená situace v jihlavské soukenické výrobě byla způsobena hlavně poklesem dodávek armádě. Schodek takto vzniklý se nepodařilo vyrovnat zvýšením odbytu na trzích v monarchii a v Německu. Také kvalita jihlavských suken se zhoršila, protože soukeníci byli nuceni kupovat horší vlnu od židovských obchodníků z Telče a z Třebíče, nemajíce dostatek prostředků k nákupu kvalitní vlny z Čech, popřípadě z Moravy.²⁸ Za těchto podmínek se rozpory mezi cechovním členstvem a přísežnými stále zhoršovaly. Aversí členstva vůči obchodníkům a městské radě nesmazala úmluva z roku 1710. Sledujeme-li zprávy jihlavského krajského hejtmana či stížnosti soukeníků a vyjádření městské rady a soukenického výboru z let 1710—1722, cítíme jasně onen chaos a vnitřní protiklady, jež zmítaly tímto početným výrobním společenstvem.²⁹ Uvedeme-li tyto rozpory na společnou základnu, zjistíme, že jejich důsledkem a hlavní příčinou byl protiklad mezi masou drobných výrobců a nepočetnou skupinou obchodníků a bohatých soukenických mistrů, kteří ekonomicky ovládali masu cechovního členstva. Onen protiklad byl výrazem existujících výrobních poměrů v jihlavské soukenické výrobě, jež měly v mnoha rysech *charakter kapitalistických výrobních vztahů*.³⁰

Jedním ze sporných bodů byla otázka správy cechovních zařízení, totiž valch a barvíren. I když se soukenickému výboru podařilo načas eliminovat

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž, I-15-3, zpráva komise vyšetřující poměry v jihlavském soukenictví ze dne 14. března 1724.

²⁹ Tamtéž, I-15-1, 3, 5 a jiné signatury.

³⁰ Srovn. níže kapit. IX.

přímý vliv přísežných na správu valch a barvíren jejich pronajmutím, tato záležitost nijak neskončila. Městská rada, přísežníci a obchodníci nacházeli nové a nové způsoby, jak by strhli znovu správu nad cechovním majetkem na svou stranu.

Na počátku 20. let přešly obě strany do otevřeného útoku, vzájemně se obviňující a svalující na sebe rozličné — také osobní — přechyby. Nekonečné stížnosti se hrnuly ke krajskému hejtmanovi i k tribunálu do Brna. Obchodníci už dávno nedodržovali úmluvy z roku 1704 a 1710, stlačovali ceny suken hluboko pod stanovené hranice. Městská rada záměrně opomíjela soukenický výbor a po několik let dokonce nepřipustila obnovu přísežných, ač každým rokem měla třetina starých přísežných opustit funkce.³¹ Do těchto zmatků, v nichž výroba suken, beztoho již oslabená neutěšenou situací, upadala a soukeníci rapidně chudli, zasáhl znovu a radikálně stát. V roce 1722 jmenoval císař komisi složenou z úředníka moravského tribunálu, jihlavského krajského hejtmana a pomocného personálu. Úkolem komise bylo vyšetřit poměry v jihlavském soukenictví a podat dobrozdání o způsobech, jak zabránit jeho dalšímu úpadku.³² Činnost komise se protáhla na několik let a její úpravy hluboce zasáhly do života jihlavských soukeníků i do organizace výroby.

Rozhárané poměry v soukenickém cechu nebyly ničím novým. Trvaly celá desetiletí, takže komise, zkoumajíc možnosti k uklidnění, došla k závěru, že bude třeba vypracovat nový cechovní pořádek, jímž by se zmírnily třecí plochy mezi svářčícími se skupinami. Po mnohaměsíční přípravě navrhli členové komise nový organizační řád pro jihlavský soukenický cech. V roce 1724 byl jejich elaborát potvrzen císařem a v příštím roce vydán tiskem. Cechovní řád z roku 1725 byl základem pro vývoj jihlavského cechu na další téměř půl století. Pro význam, jež měl řád při reorganizaci jihlavského soukenictví, je třeba si všimnout aspoň některých jeho zásad.³³

Hlavní tendencí nového pořádku byl návrat k přežitému přísnému omezení počtu cechovních členů, jakož i objemu výroby. Ani před rokem 1725 nebylo lehkou záležitostí stát se v Jihlavě soukenickým mistrem. Uchazeč o mistrovství procházel přísným výběrem, a pokud nebyl synem soukenického mistra, musel mít značný majetek. Jen tak byl přijat mezi členy a dostal svolení zaříditi si dílnu. Přes ony potíže počet cechovních členů stoupal a na počátku 20. let 18. stol. měl jihlavský soukenický cech okolo 500 mistrů. Tento počet se zdál městské radě a přísežným příliš vysoký a jejich názor, že nadměrné množství soukeníků je příčinou úpadku vý-

³¹ SAB, Gub. I-15-1.

³² Tamtéž, I-15-5. Za tribunál byl členem komise císařský rada L. v. Rummerskirch. Jihlavským krajským hejtmanem byl J. Chr. Říkovský z Dobrošic.

³³ Tamtéž, I-15-3, soukenický pořádek z roku 1725.

roby, přijala jak komise, tak vídeňské státní orgány. Převládala zásada, že je výhodnější, aby ve městě bylo raději 20 zámožných řemeslníků než 100 chudších. Proto bylo v cechovním pořádku obsaženo nařízení, aby se v budoucnu snížil počet členů na 400, tzn., že zhruba 100 dílen mělo v příštích několika letech zmizet.³⁴

Snížení se mělo dosáhnout několika způsoby. Přijímání nových členů, až na nepatrné výjimky, se zastavovalo. Trnem v oku bohatých přísežných byli chudí mistři, protože oni byli jejich neaktivnějšími odpůrci. Tato skupina členů měla být zbavena mistrovství a jejich dílny uzavřeny. V soukenickém pořádku se stanovilo, aby každý, kdo z vlastní viny nepracoval 3—4 roky ve své dílně, pozbyl mistrovského práva. Bylo sice podotknuto, že kdo nepracoval pro bídu, na toho se toto ustanovení nevztahuje. Je však nasnadě si domyslet, jak si představenstvo cechu vysvětlovalo onen odstavec v řádu, jestliže umožňoval lehce se zbavit nepohodlného mistra. Neměl-li některý z chudých mistrů prostředků k vedení živnosti, byl prohlášen za nežádoucí živel vlastní vinou nepracující a vyškrtnut z řad cechovního členstva.

Prísny numerus clausus, vyhlášený cechovním pořádkem, byl jednou z hlavních příčin, proč v dalších desetiletích jihlavský soukenický cech početně nejen nevzrůstal, ale, vezmeme-li v úvahu další faktory, např. krizi v soukenické výrobě, stále se zmenšoval. Novým mistrem se stával jedině ten, kdo měl přátele ve vedení cechu, nebo kdo měl prostředky, jimiž podplatil vlivné funkcionáře. Tento nezdravý vývoj měl nedozírné následky pro jihlavskou soukenickou výrobu zvláště v pokročilých desetiletích 18. stol., kdy počaly v mnohých místech, zejména v Brně, vznikat vlnařské manufaktury.

Stejnou brzdou jako numerus clausus členstva byla pro jihlavské soukenictví obnova horní hranice produkce platné pro všechny mistry. Podle pořádku z roku 1725 směl soukenický mistr zhotovit měsíčně 2 kusy širokého sukna, přísežní a starší 3 kusy a členové výboru soukeníků o 6 kusů ročně více než obyčejní mistři.³⁵ Čas od času docházelo pak k úpravám, takže zlepšily-li se odbytové podmínky, směli soukeníci vyrobit o něco více. Produkce soukenických dílen byla znovu — a tentokrát s císařským schválením — radikálně podvázána, což bylo v příkrém rozporu s dalším rozmachem jihlavské soukenické výroby. Teprve počátkem 2. pol. 18. stol. se znovu uvolnily, aspoň zčásti, oba zmíněné brzdicí faktory, když v roce 1765 bylo povoleno všem soukeníkům na Moravě zaměstnávat libovolný počet tovaryšů a zhotovovat tolik zboží, kolik kdo mohl.

Pozoruhodným rysem soukenického pořádku z roku 1725 bylo zavedení přímé státní kontroly nad cechem. V březnu 1725 schválil císař novou funkci

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž.

vrchního inspektora nad jihlavským soukenictvím.³⁶ Inspektora schvaloval jen císař a byl jím zpravidla některý přední jihlavský měšťan nebo jiná významnější osoba, často se šlechtickým predikátem.³⁷ Nový funkcionář byl placen z cechovních prostředků a měl právo rozhodovat o všech důležitých záležitostech. Byl tedy exponentem státu, i když z cechovní pokladny pobíral plat. Inspektorovi podléhalo také cechovní představenstvo. Zasahoval rovněž do voleb cechovních přísežných a prakticky rozhodoval o složení tohoto orgánu. Veškerá činnost cechovního staršího, přísežných a soukenického výboru byla v konečné platnosti pod kontrolou inspektora. Jeho hlavní starostí mělo být udržování pořádku v cechu a péče o výrobu kvalitních suken.³⁸ Pravomoc a úkoly svěřené jihlavskému vrchnímu soukenickému inspektorovi jsou dokladem toho, jak si stát osoboval veškerý dozor a rozhodování nad jihlavským soukenictvím. Cechovní samospráva tím byla důkladně okleštěna a přeměněna na pouhý výkonný orgán, kontrolovaný státem. Osoba vrchního inspektora byla od té doby rozhodujícím činitelem při všech významnějších událostech v soukenickém cechu.

Soukenický řád z roku 1725 upravoval ještě další otázky související s organizací cechů a výrobou suken. Stanovil např. směrnice pro valkýře (valchaře). Zvláštní pozornost kladl na posílení dohledu na kvalitativní stránku výroby. Dozor měl v budoucnu objevit sebemenší chybičku v jakosti suken, a tak znovu obnovit důvěru zákazníků v jihlavské sukno, nemálo otřesenou leda-bylostí, s níž se pouštěla v nedávných letech méně jakostní sukna na trhy.

V některých směrech přinesl nový pořádek zlepšení. Byly upraveny vnitřní poměry v cechu, zmírnily se částečně kompetenční třenice mezi soukenickým výborem a představenstvem. Také kvalita výrobků se bezpochyby zlepšila, díky úzkostlivějším prohlídkám. Ovšem jako celek znamenala nová úprava z roku 1725 krok zpět. Byly vzkříšeny a posíleny přežitá cechovní formy, které znemožňovaly rozmach výroby, dusily rozvoj výrobních sil, a to v podmínkách, v nichž se výrobní síly musely dostat do rozporu s charakterem výrobních vztahů. Nezaměstnanost cechovního členstva, a dokonce snaha násilně zmenšovat počet mistrů, omezování výroby, to vše muselo vést ke stagnaci a nakonec k úpadku.

Je pozoruhodné, že jihlavský cechovní pořádek vypracovali experti státních orgánů a že byl schválen nejvyššími místy v době, kdy se ve státní hospodářské politice projevoval merkantilismus se zcela protichůdnými tendencemi v poměru k cechům. Merkantilisté nebyli zastánci cechovního zřízení,

³⁶ Tamtéž, I-15-18, Vídeň 27. března 1725.

³⁷ Tamtéž. Prvým inspektorem byl J. Salava z Lípy. Jeho nástupcem byl jihlavský královský rychtář J. Liepold.

³⁸ Tamtéž, instrukce pro činnost vrchního soukenického inspektora.

považující je oprávněně za jednu z hlavních překážek rozmachu průmyslové výroby.

Odlisný postup státu v případě jihlavského soukenictví vyplýval z několika příčin. V jednom směru se stát řídil merkantilistickou praxí — totiž v okleštění cechovní samosprávy. Funkce soukenického inspektora je toho nejlepším dokladem. K úplnému odstranění cechu však stát nepřikročil, ač by to odpovídalo merkantilistickým tužbám. Odpovědní činitelé si patrně uvědomili, že početné členstvo jihlavského soukenického cechu by se stalo bez pevné organizace nebezpečím — v nejlepším případě pro veřejný pořádek. Náhrady za cechovní organizační formu nebylo. Hlavním důvodem, proč bylo jihlavské soukenictví spoutáno pořádkem, jenž by spíše zapadal do 15. než 18. stol., byly rozpaky a pochyby, jak vést tak rozsáhlou výrobu a jak usměrnit oněch několik stovek lidí, jestliže by byl dán dalšímu vývoji volný průběh. K přijetí tak radikálních omezení přispěly pravděpodobně neutěšené podmínky, krize, jíž byla soukenická výroba na celé Moravě postižena. V každém případě je soukenický pořádek pro Jihlavu svědectvím dvojakosti státní hospodářské politiky. Bylo v ní něco merkantilismu, ale na druhé straně si státní orgány nevěděly rady, jak se vyrovnat s tak složitými případy, jakým jihlavské soukenictví bezesporu bylo, a hledaly únik v utuzování vývojem již překonaných výrobních forem.

Nejistotu státní hospodářské politiky dokumentuje rozsáhlá akce, vyvolaná v život zmíněnou komisí, působící v Jihlavě. Bylo to založení *soukenické společnosti*. Členové komise byli svědky úpadku a bídy jihlavských soukeníků. Závislost na obchodnících a nelidské vykořisťování zchudlých mistrů bylo očividné. Obchodníci nejenže nezachovávali při nákupu suken ceny, domlouvané v taxách, ale mistrům neradi vypláceli za koupené zboží hotové peníze. Raději jim dávali zálohy ve formě vlny a jen rozdíl mezi zálohou a sumou za sukna jim vypláceli. Zřídka kdy však soukenický mistr dostal ihned po odvedení sukna náležející mu částku. Obyčejně musel čekat mnoho týdnů na několik zlatých. V letech vnitřních sporů v soukenickém cechu se dařilo obchodníkům jejich vykořisťovatelské počínání nadmíru snadno, protože jejich oběti hledaly marně zastání u cechovního představenstva. V mnoha stížnostech, které podávali cechovní mistři, jsou stále stesky na nelitostné jednání obchodníků. Zatím co oni bohatli, soukeníci s rodinami trpěli hladem a jejich živnosti upadaly.³⁹

Protože obchodníci měli v moci veškerý odbyt sukna, těžko mohl soukeník prodat své zboží lépe. Jestliže odmítl prodat za nabízenou nízkou cenu jednomu obchodníkovi, nenašel jiného kupce, protože v cenových otázkách byli jihlavští kupci vesměs solidární. Již několik let před příchodem komise se ob-

³⁹ SAB, I-15-5.

jevovaly návrhy, aby byla ustavena společnost, která by převzala odbyt suken a zároveň i zásobování cechovních mistrů vlnou.⁴⁰ Zřejmě žily v Jihlavě ještě vzpomínky na obdobnou společnost z konce 16. stol.⁴¹

Komise dospěla k závěru, aby byly ihned podniknuty všemožné kroky k záchraně soukenické výroby před dalším úpadkem. Přijala taktéž do svého plánu založení soukenické společnosti. Před realizací tohoto plánu však členové komise provedli několik hlubokých zásahů do poměru mezi obchodníky a soukenickými mistry. Císařským dekretem z 26. dubna 1724 bylo zavedeno tzv. provisorium, tzn., že byla podniknuta předběžná opatření, jež měla za úkol pomoci soukeníkům z jejich nepříznivé situace do doby, než jejich budoucnost zajistí chystaná společnost. Obchodníci se sukнем byli povinni pod hrozbou přísných trestů odebírat veškerá sukna, která členové soukenického cechu zhotoví. Každý mistr měl právo vyrábět zatím měsíčně 2 kusy suken. Ceny za sukna, jež obchodníci museli kupovat, stanovil taktéž císařský dekret.⁴²

Jihlavští obchodníci však neuposlechli tohoto nařízení a přestali nakupovat sukno vůbec, doufajíce, že touto sabotáží císařské rozhodnutí zvrátí. Jihlavské výrobě suken hrozilo nebezpečí úplné katastrofy, neboť resistance obchodníků trvala více než 6 měsíců.⁴³ Ve svém odporu byli podporováni městskou radou. Obchodníci odmítali jakýkoliv ústupek a dokonce tvrdili, že se raději vzdají obchodního podnikání, než aby nakupovali sukna za nevýhodné ceny, jak je navrhla komise a schválil císař.⁴⁴ Tu však zasáhly radikálně státní orgány. Nemohly dopustit, aby tak důležitý hospodářský celek, jakým bylo jihlavské soukenictví, propadl zkáze. Nový císařský dekret nařizoval, aby každý obchodník, zpěčující se odkupovat sukna, byl potrestán pokutou 1000 zl. ve prospěch cechovní pokladny a byl zbaven nejen práva obchodovat, ale také měšťanství.⁴⁵ Tím byl ovšem definitivně zlomen odpor obchodnictva. Čtě nechtě museli se smířit s osudem a odebírat hotové zboží místních soukeníků.

Jihlavské obchodníky s vlnou a sukнем však čekaly v nejbližší době mnohem citelnější rány. V těchto pohnutých měsících, v nichž stát tvrdě lámal odpor jihlavských obchodníků ve snaze pomoci drobným výrobcům, připravovali členové komise ustavení soukenické společnosti. Jihlavští obchodníci, s nimiž se počítalo jako s hlavními členy společnosti, nehodlali se vzdát svých výhodných obchodních práv a účastnit se podnikání jen jako akcionáři nejisté

⁴⁰ Tamtéž, projekt J. I. Jungmayera, jak zlepšit situaci ve výrobě suken. Srovn. také několik návrhů jihlavské městské rady. Všechny návrhy jsou z let 1720–23.

⁴¹ Werner, c. d., str. 60n.

⁴² SAB, Gub. I-15-5.

⁴³ Tamtéž, I-15-3, zpráva komise ze září 1724.

⁴⁴ Tamtéž, relace komise z 23. února 1725.

⁴⁵ Tamtéž, I-15-5, Videň 8. března 1725.

společnosti.⁴⁶ Avšak hořká skutečnost v podobě nuceného odběru sukna za určenou cenu podrývala jejich původní nechuť. Neobvykle tvrdý postup státních orgánů proti obchodníkům byl silně motivován také tímto momentem; aby totiž tato majetkově silná skupina jihlavských měšťanů byla přinucena nejen souhlasit se vznikem soukenické společnosti, ale věnovala své prostředky, popřípadě zkušenosti, jejímu zdárnému vývoji.

Soukenická společnost po několikaměsíčních přípravách počala svou činnost 8. ledna 1726. Jejími členy se stali skutečně jihlavští obchodníci a mimo ně někteří místní bohatí měšťané. Ve stanovách společnosti byl však passus, jímž se povolovalo, aby akcionářem a členem společnosti byl kterýkoliv zájemce z rakouské monarchie, složil-li podíl ve výši 500 zl. Provozní kapitál společnosti, upsaný jejími členy, byl na tehdejší dobu velmi vysoký — sešlo se téměř 150 000 zl.⁴⁷ Každý člen měl dostávat 5 % úroků z vložené částky. Po 3 letech, kdy bylo již lze očekávat stabilitu společnosti a značné zisky, měly být vklady umořovány. Zároveň akcionáři měli dostávat podíly ze zisku.⁴⁸ V čele nové společnosti bylo několik placených funkcionářů. Hlavní osobou byl ředitel. Měl k ruce 4 asesory, 1 aktuáře, účetního, 3 faktory a pokladního.⁴⁹ Zodpovědní činitelé byli voleni na schůzi všech členů společnosti. Přítomen byl vždy krajský hejtman. Ředitel a asesori byli vybíráni z řad akcionářů a první měl být vždy z vyššího stavu, tj. měl mít šlechtický predikát.⁵⁰ Stát si zajistil dozor nad činností společnosti jmenováním jihlavského krajského hejtmána jako nejbližšího dozorčího orgánu. Moravský tribunál měl vrchní dozor nad jihlavským soukenictvím s jeho novou organizací. Ředitelství společnosti hlásilo všechny důležitější záležitosti krajskému hejtmánovi, popř. jeho prostřednictvím tribunálu.⁵¹

Nově vytvořená jihlavská soukenická společnost získala neomezenou pravomoc nad veškerou výrobou suken. Měla monopolní právo na obchod s vlnou a zároveň na odběr a prodej suken. Žádný jiný obchodník, ani jihlavský, ani přespolní, nesměl ve své režii přivážet do Jihlavy vlnu a volně ji prodávat. Jestliže někdo chtěl do města přivézt vlnu, směl tak učinit jen ve dvou určených dnech v týdnu. Faktor společnosti vlnu prohlédl a shledal-li, že kvalitativně vyhovuje, svolil, aby ji dovozce prodával. Avšak málokdy se našel kupec mezi soukenickými mistry. Ti sice nemuseli povinně odebírat vlnu ze skladů společnosti, ale každý soukenický mistr, chtěl-li si koupit vlnu někde jinde,

⁴⁶ Tamtéž, zpráva jihlavského magistrátu z 8. února 1724.

⁴⁷ Tamtéž, I-15-3, seznam členů společnosti.

⁴⁸ Tamtéž, zpráva komise z 6. listopadu 1725.

⁴⁹ Tamtéž, I-15-5, instrukce pro ředitele a ostatní zaměstnance společnosti z 8. ledna 1725.

⁵⁰ Tamtéž, I-15-3. Prvým ředitelem byl C. G. von Allenstein. Měl 1000 zl. ročního platu. — Zpráva ze schůze členů společnosti z 26. září 1726.

⁵¹ Tamtéž, I-15-5, instrukce pro ředitelství společnosti z 8. ledna 1726.

např. na trhu, musel zaplatit za každý centnýř 2 zl. do pokladny společnosti, nebo z každého kusu sukna, zhotoveného z vlny koupené mimo její sklady, platil 45 kr.⁵² Tímto způsobem byla vyloučena jakákoliv konkurence při prodeji vlny. Společnost měla značný příjem, jestliže někteří soukeníci se nehodlali smířit s jejím monopolem a legálně kupovali vlnu, pokud si ji ovšem neopatřili bez vědomí faktorů společnosti. Podle rozhodnutí státních orgánů měli soukeníci dostávat vlnu za přiměřené ceny. Společnost se musela spokojit jen s malým ziskem. Chudí mistři, kteří neměli peněz k nákupu vlny, dostávali ji od společnosti ve formě zálohy. Byly jim poskytovány i peníze na krytí výrobních nákladů.⁵³

Také v obchodě se sukнем dosáhla společnost naprostého monopolu, když byla vyloučena veškerá konkurence. Soukeníci odváděli faktorům všechno sukno za pevně stanovené ceny. Společnost si však vymínila, nechťějíc hromadit přílišné zásoby zboží, že soukeničtí mistři budou zhotovovat jen tolik suken, kolik stanovil cechovní pořádek z roku 1725. Jen v případě mimořádných objednávek mohla společnost zvýšit směrné číslo a povolit vyšší produkci.⁵⁴ Jihlavští obchodníci měli zpočátku zakázán jakýkoliv obchod se sukнем. Později jim státní orgány sice povolily, aby znovu sukna prodávali, ovšem nesměli je odebírat od soukeníků, nýbrž ze skladů společnosti.⁵⁵ To znamenalo, že jihlavští obchodníci byli úplně vyřazeni z jakéhokoliv zasahování do soukenické výroby a museli trpně čekat jako akcionáři na úroky ze složených podílů, popřípadě na procenta ze zisku.

Nové uspořádání jihlavského soukenictví je zajímavé v několika směrech. Stát si osvojil hlavní úlohu. Nevybíravými prostředky dal podnět ke vzniku soukenické společnosti. Jejími členy se stali také jihlavští obchodníci se sukнем. Jejich další existenci považovaly státní orgány za přebytečnou. Vrchní dozor a kontrolu nad společností vykonávaly taktéž státní orgány. Soukromý obchod s vlnou a se sukнем byl odstraněn ve prospěch monopolních práv společnosti. Soukeničtí mistři se tak dostali do jejího područí.

Většina soukenických mistrů uvítala založení společnosti. Očekávali od ní vysvobození ze své bídy a skládali v ni naděje v lepší budoucnost. Soukeníci věřili, že společnost jim bude dodávat dobrou lacinou vlnu a bude jim platit slušné ceny za sukna. Nejchudší mistři se již viděli bez dluhů a v pilné práci, protože měli dostávat vlnu na úvěr.

Ovšem ne všichni byli spokojeni s novými poměry. Proti společnosti vystupovali zásadně ještě před jejím založením bohatí soukeníci. Byli si vědomi nebezpečí, jež jim tím vzniknou. Ztratili své dřívější výhody, které měli před

⁵² Werner, c. d., str. 116.

⁵³ SAB, Gub. I-15-5.

⁵⁴ Tamtéž, stížnost soukenického cechu z roku 1728 (bez bližšího -data).

⁵⁵ Tamtéž, I-15-16, císařský přpis, Vídeň 5. srpna 1726.

chudšími spolumistry, když obstarávání vlny a prodej suken převzala společnost. Mnozí z těchto mistrů se věnovali daleko více obchodu s vlnou než práci v dílně. Nyní museli žít jen z výtěžku své živnosti. Není divu, že právě bohatí soukeníci popouzeli kde mohli ostatní mistry proti společnosti, hledající sebe-menší její nedostatky. Totéž praktikovali obchodníci. Ač byli členy společnosti, byla pro ně tato instituce ztělesněním všeho zla. Vzala jim jejich bohaté zisky ze samostatného obchodu a to jí nemohli nikdy zapomenout. Hubené úroky z peněz vložených do společného fondu jim nemohly nahradit utrpenou ztrátu.

Pomluvy a štvání jak ze strany bohatých soukeníků, tak obchodníků našly odezvu v masách cechovních výrobců. Společnost totiž zdaleka nesplnila jejich tužby. V první řadě již po několika týdnech svého trvání snížila měsíční výrobní kvotu pro každého z nich na pouhé 2 kusy sukna, ač většina soukeníků očekávala, že budou moci vyrábět ihned o mnoho více.⁵⁶ Také ceny vlny odebírané ze skladů prostřednictvím faktora a hlavně její kvalita zchladily mnohého dosud nadšeného přívržence společnosti.⁵⁷ Mezi cechovním členstvem byly přijímány s nelibostí další nepříjemné zprávy. Např. chudí mistři dostávali vedle určitého množství vlny jen malou peněžní zálohu na výrobní náklady a obživu do doby, než odvedli hotové zboží. Někteří funkcionáři byli vůči soukeníkům hrubí, jejich jednání v mnoha směrech nesprávné, a to vše podryvalo důvěru ve společnost.⁵⁸

Všechny uvedené příčiny vedly již za několik měsíců k vážnému střetnutí mezi soukeníky a správou společnosti. V červenci 1726 vypukly v Jihlavě otevřené nepokoje. 24. července se soukeníci shromáždili na radnici a tam na bouřlivé schůzi odhlasovali své požadavky.⁵⁹ Hlavním bodem soukenické resoluce byla výzva ke společnosti, aby jim dodávala lacinější a kvalitnější vlnu, nebo aby byl obchod s vlnou zcela uvolněn. Mířtři nebyli nikterak spokojeni s dosavadním množstvím suken, jež směli zhotovovat. Nespokojení soukeníci žádali zvýšení měsíční kvóty. Nemalou nevoli působila také dosavadní praxe při placení odevzdaných suken. Soukeníci nedostávali ihned celou sumu, která jim náležela, ale museli čekat několik týdnů na doplatky. Proto jeden z jejich požadavků, přijatých na schůzi 24. července, zněl na okamžité placení celé částky za odvedené sukno.⁶⁰

Představitelé soukenické společnosti se obávali vážnějších nepokojů, a proto žádali tribunál o pomoc. Na příkaz z Brna přibýlo do Jihlavy vojsko, které

⁵⁶ Tamtéž, zpráva ředitelství společnosti o situaci v Jihlavě z 31. července 1726.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž. Velmi neoblíbeným byl faktor L. Würger, pověřený výdejem vlny. Společnost jej hájila tím, že byl neúplatný a proto prý jej soukeníci neměli v lásce.

⁵⁹ Tamtéž, požadavky soukeníků z 24. července 1726.

⁶⁰ Tamtéž.

rozehnalou novou demonstraci soukeníků a jejich žen. Zároveň bylo několik osob, mužů i žen, zatčeno.⁶¹ Pobouření skončilo ubytováním vojenského oddílu v domech a bytech soukenických mistrů, kteří museli vojáky po dobu několika týdnů živit. Dva soukeníci a dvě ženy, zatčení při demonstracích, byli odsouzeni k několikaměsíčnímu vězení na Špilberku.⁶²

Důsledkem soukenických nepokojů bylo další okleštění cechovní samosprávy. Inspektor byl pověřen napříště rozhodováním o všech cechovních záležitostech, běžných i důležitých. Vliv cechovního členstva na volbu přísežných byl zmenšen. Starší a jedna třetina přísežných se stali doživotními funkcionáři a pouze dvě třetiny přísežných byly voleny. Tím se mělo dosáhnout toho, aby se na místa ve vedení cechu nedostali nepohodlní mistři.⁶³

Společnost byla zachráněna vojenským zákrokem a nezměnila své stanovy. Soukeníci museli pracovat dále za stejných podmínek, smířivše se s její existencí.⁶⁴ Nyní však byli nespokojeni nejen bohatí soukeníci, bývalí obchodníci a část chudších mistrů. Vojenská asistence se znelíbila všem mistrům. Staré praktiky faktorů se jevily ještě horšími, takže málokterý soukeník nechoval přání, aby společnost stejně rychle jako vznikla zase zmizela. Státní úřady byly zaplavovány ze všech stran stížnostmi na nepřístojnosti ať už skutečné, či vymyšlené. V mnohém měli soukeníci pravdu. Vedení společnosti, v touze po velkém zisku, sahalo k rozličným praktikám. Např. v roce 1728 obviňovali soukeníci společnost, že je přivádí o poslední majetek. Uváděli vysoké ceny vlny, které musí platit — a k tomu ještě šlo o vlnu špatnou s velikým odpadem. Za sukna jim bylo vypláceno měsíc od měsíce méně s odůvodněním, že odbyt je špatný a poklesly ceny. Za kámen vlny žádala společnost 6 zl. 59 kr. Za kus širokého sukna platila 18 zl. 15 kr. Podle podrobné kalkulace činil výdělek soukenického mistra jen 2 zl. 12 kr. na kusu,

I když lze se domnívat právem, že soukeníci při podávání stížností záměrně zhoršili své výdělečné podmínky, přece se zdá, že činnost společnosti jim nepřinesla valného zlepšení pokud šlo o jejich životní úroveň.⁶⁵ Odbyt suken se přes veškeré úsilí správy společnosti nerozvinul tak, jak se očekávalo. Její sklady byly přeplněny sukem a nebylo proto možno odebírat od soukeníků více, než bylo ve smlouvě. Soukenické dílny byly využity jen zčásti.⁶⁶ Mistrům neprospělo příliš povolení, aby navíc, nad stanovenou normu 2 kusů měsíčně, zhotovovali také boy, který směli volně prodávat.⁶⁷

⁶¹ Tamtéž, zpráva o situaci ve městě z 3. srpna 1726.

⁶² Tamtéž, zpráva moravského tribunálu z 23. září 1726 a císařský přípis ze 17. září 1726.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž, zpráva o schůzi soukeníků se zástupci společnosti z 5. srpna 1726.

⁶⁵ Tamtéž, I-15-5, stížnost jihlavských soukeníků z roku 1728 (bez bližšího data).

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž, císařský přípis ze 17. dubna 1727.

Soukenická společnost převzala také správu cechovních barvíren a valch. Zmocnila se rovněž obchodu s barvivy. Jihlavští obchodníci tím ztratili zase zdroj příjmů. Soukeničtí mistři, kteří prodávali společnosti hotová sukna, již valehovaná a barvená, museli platit za tyto úkony vyšší poplatky než dříve, takže výrobní náklady jim stouply a výdělek byl menší. Tím si je společnost, snažící se na všech stranách o nové příjmy, jistě nezískala.

Bylo již uvedeno, že se nepodařilo zajistit dostatečný okruh zájemců o sukna. Provozní výdaje společnosti, ať už šlo o vysoké platy jejích úředníků a zaměstnanců, investice vložené do vybavení skladů i placení úroků akcionářům apod., byly značně veliké. Odpovědní úředníci, ve snaze krýt náklady a ještě dosáhnout čistého zisku, kalkulovali ceny suken pro trhy příliš vysoko, takže se jihlavské zboží nesnadno prodávalo. Kromě toho se ukázal v plné míře výsledek nepřátelského poměru jihlavských obchodníků. Bojkotovali obchodní vztahy společnosti, odmítající jí poskytnout, ač byli jejími členy, své dřívější zkušenosti. Nedali správně společnosti, která zoufale hledala zákazníky, k dispozici svůj okruh zákazníků. Dokonce mnohého svého dřívějšího odběratele odradili od odběru zboží, jen aby nenáviděnou společnost poškodili a dosáhli jejího zničení.

A tak se přes všechno úsilí odpovědných funkcionářů sklady naplnily neprodanými sukny. Většina finančních prostředků ležela nečinně ve skladištích a správa společnosti horečně hledala úhradu na nákup nových suken, která se měsíc po měsíci hrnula z dílen jihlavských soukeníků. Stát pomáhal z kritické situace zvýšenými objednávkami pro armádu, avšak to všechno bylo málo. Koncem roku 1728 leželo ve skladech více než 11 000 kusů suken v hodnotě okolo 165 560 zl.⁶⁸

Členové společnosti se počali obávat o své peníze. Museli však čekat 3 roky, jak určovaly stanovy. Po uplynutí této lhůty bylo potřebí k další existenci společnosti souhlasu členů — akcionářů a státních úřadů. Zatím se však ukázalo, že společnost není s to zajistit rozkvět jihlavského soukenictví a tak již před uplynutím tříletého období uvažovaly státní úřady o jejím rozpuštění. V prosinci 1728 byli do Jihlavy posláni císařští splnomocněnci, aby na místě zhodnotili situaci. Po jejich dobrozdání byla společnost počátkem roku 1729 rozpuštěna.⁶⁹ Sklady suken převzali jihlavští obchodníci, kteří znovu dosáhli práva volného obchodu s vlnou, sukny a barvivy. Podíly akcionářů bývalé společnosti byly postupně umořovány z výtěžku prodaných suken.⁷⁰

Pokus státu podřídit soukenickou výrobu v Jihlavě monopolní společnosti,

⁶⁸ Tamtéž, I-15-39, císařský přípis z 9. května 1729; Werner, c. d., str. 118.

⁶⁹ Tamtéž. Dvorní rada Wiedmann doporučil společnost zrušit, když poznal, že stojí před zhroutilím.

⁷⁰ Tamtéž, zpráva Wiedmannova, Jihlava 14. ledna 1729. Podstatu společnosti spravoval ještě delší čas bývalý její účetní.

nad níž stát měl přímý dohled, skončil naprostým neúspěchem. Přísné omezení veškeré svobody, jak při výrobě suken, tak při odbytu, nebylo šťastným řešením a nepřispělo k rozvoji výrobních sil. Soukenická společnost z konce 16. stol. i její následovnice z počátku 18. stol. nemohly po delší dobu ovládat s úspěchem tak veliké soukenické středisko, protože první byla monopolem několika obchodníků, druhá zmonopolisovala soukenickou výrobu pod dohledem státu.

V dalších desetiletích byli jihlavští soukeničtí mistři zase odkázáni na milost a nemilost svým dávným vykořisťovatelům — obchodníkům. Představenstvo cechu, a hlavně soukenický inspektor reprezentující státní moc, ujali se v plném rozsahu svých funkcí. Státní úřady si uvědomovaly důsledky vyplývající z nově se vyvinuvší situace, totiž to, že po uvolnění většina výrobců bude nemilosrdně vykořisťována obchodníky, kteří se budou snažit bezohledným postupem zahojit si ztráty utrpěné tříletou přestávkou v době existence společnosti, kdy neměli přístup k obchodnímu podnikání. Moravský tribunál, chtěje předejít úplné libovůli obchodníků, doporučil jihlavskému cechu, aby každoročně z cechovní pokladny věnoval jistou sumu peněz na nákup vlny pro nejpotřebnější mistry. Za spolupráce soukenického mistra bylo vybráno 30 nejchudších mistrů a ti dostávali vlnu, nakoupenou z cechovních prostředků, na úvěr.⁷¹ Tato praxe se stala trvalou. Po několik desetiletí jezdili zmocněnci cechu a nakupovali z cechovních peněz vlnu v Čechách, na moravských panstvích a později také v Uhrách. Představenstvo pak vybíralo ty mistry, kteří potřebovali nutně úvěr, a těm byla vlna přidělována.⁷²

Soukenický cech odebíral od mistrů, jimž poskytl vlnu na úvěr, také jejich hotové výrobky. Nákupní ceny se řídily podle cenové hladiny vlny. Rozdíl mezi částkou za vlnu a hotovým zbožím dostávali chudí mistři vyplácen v hotovosti při jeho odvádění.⁷³ Cech takto získaná sukna pak sám prodával. Odebírali je jihlavští obchodníci, kteří byli povinni odkupovat od cechu tolik suken, aby tvořila jednu desetinu jejich celkového obrátu.⁷⁴ Někdy cech posílal své funkcionáře se sukny na trhy, aby se zmenšily zásoby hotového zboží a aby byly získány prostředky pro podporu chudých mistrů. Agenda, spojená s nákupem vlny, jejím výdejem, jakož i odběrem a prodejem suken pro chudé mistry, byla značná. Jejím vedením bylo pověřeno několik přísežných a členové soukenického výboru.

Svépomocná akce na záchranu nejchudších soukeníků měla nemalý vý-

⁷¹ Tamtéž, I-15-22, zpráva soukenického inspektora z 2. října 1739.

⁷² Tamtéž, I-15-39. V roce 1730 bylo koupeno za 12.304 zl. 48 kr. vlny, v roce 1733 za 3867 zl. 44 kr. Každý z vybraných 30 nejchudších soukeníků dostal měsíčně 4 kameny na úvěr.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

znam. Aspoň 30 potřebných mistrů mělo možnost pracovat, aniž upadli do spárů židovských obchodníků s vlnou či jihlavských velkoobchodníků se sukнем. Přesto, že z cechovní pokladny byly vydávány k tomu účelu značné sumy, nestačila tato akce zachránit tak početné výrobce před stále větším tlakem obchodnictva.⁷⁵

Bylo již uvedeno, že obchodníků se sukнем nebylo v Jihlavě více než necelá desítka. Ale všichni patřili k nejbohatším a nejvlivnějším měšťanům. Jejich obchodní podnikání bylo rozsáhlé, jak dokazuje množství suken odebíraných od místních soukeníků. Např. v roce 1732 odkoupil nejsilnější jihlavský obchodník J. I. Zebo 6299 kusů a 4 další okolo 2000 kusů.⁷⁶ Po rozpuštění společnosti se místní obchodníci vrhli s velkým elánem do obnovení svých opuštěných obchodů. Dováželi vlnu, nakupovali sukna a obesílali všechny možné trhy, obnouvující okruh svých zákazníků. Již v zárodku se snažili potlačit jakoukoliv konkurenci. Zejména se bránili pronikání židovských kupců z okolních měst do prodeje vlny. Avšak v tomto směru se jim přece jen nepodařilo dosíci plného vítězství. Židovští kupci z Třebíče, Telče, Brtnice, popř. z některých vesnic dávali soukeníkům vlnu nezřídka na úvěr. Velmi často poskytovali tito kupci vlnu chudším mistrům jako zálohu. Po odvedení hotového zboží jim doplatili zbytek mzdy v penězích. Tento výměnný obchod, tak se mu také říkalo, porušoval pořádek z roku 1725. Přece však se silně rozšířil. Mnozí mistři pracovali jedine pro židovské kupce, kteří je zásobovali vlnou.⁷⁷

Obchodníci, ať už z Jihlavy, nebo židovští, prodávali soukeníkům velmi špatnou vlnu. Jestliže soukeník dostával vlnu přímo ke zpracování, dávali mu židovští kupci na 1 kus sukna asi 30 liber vlny a při odevzdání sukna mu zaplatili 3 zl.⁷⁸ Stížnosti soukenických mistrů na těžké životní podmínky se množily. Soukenický inspektor i krajský hejtman taktéž potvrzovali horšící se situaci, hlavně chudších výrobců. Hledali rozličné cesty, jak zabránit úpadku. Navrhovali různé způsoby, jež měly přinést ulehčení, ale většinou zůstalo jen při napsání dobrozdání a v nejlepším případě přišel přípis tribunálu či císařský reskript, které se však v praxi nijak neprojevíly.

Jestliže v letech 1726—1729 měla v Jihlavě monopol společnost, poté soukenictví ovládli obchodníci. Inspektoři, ač měli za úkol hájit zájmy cechovní

⁷⁵ Tamtéž, I-15-22, účty jihlavského soukenického cechu. Podle cechovního účtu z roku 1734 bylo na skladě za 14.700 zl. vlny a suken. V roce 1738 bylo již 24.910 zl. ve vlně a suknech.

⁷⁶ SAB, Gub. T-10 c, zpráva o prodeji suken z Jihlavy za rok 1732.

⁷⁷ Tamtéž, T-10 g, zpráva o poradě soukenického inspektora se zástupci brněnské půjčovni banky, Brno 6. března 1752.

⁷⁸ Tamtéž, I-15-39, stížnost soukenických mistrů z 26. dubna 1744; také stížnost soukenického výboru z konce září 1745.

niho členstva, byli nakloněni obchodnictvu, od něhož dostávali rozličné dary a jiné služby, znamenitě doplňující jejich plat. Např. se souhlasem inspektořovým pronajal si cechovní barvírny jihlavský obchodník se sukнем Zebo von Breitenau. Platil velmi nízké nájemné a k tomu po celých 15 let je nikdy nevyrovnal celé a dlužil cechovní pokladně několik desítek tisíc zlatých.⁷⁹ Zisky z barviren však byly vysoké, neboť Zebo žádal po soukenících za barvení jejich zboží mnohem více, než platili soukenické společnosti.⁸⁰ Teprve v roce 1745, po zákroku moravského tribunálu, byly barvírny znovu svěřeny, jak tomu bylo dříve, do správy cechu. Vedením byli pověřeni členové představenstva.⁸¹

Inspektoři a přísežní šli obchodníkům na ruku ještě v mnoha jiných směrech. S jejich pomocí bylo prosazováno, aby soukeníci neprodávali vojenská sukna nikomu jinému než jihlavským obchodníkům, ač o toto zboží měli zájem také obchodníci okolní. Přitom inspektor a přísežní přehlíželi, že soukeníci dostávali za kus vojenského sukna, jestliže si koupili sami vlnu, nejvýše 18—19 zl., zatímco jihlavští obchodníci toto zboží obratem ruky prodávali do vojenských skladů za 22—23 zl.⁸² Po mnohých stížnostech přišlo teprve v roce 1744 císařské nařízení, aby si jihlavští obchodníci neosobovali výhradní nárok na nákup vojenských suken.⁸³

Inspektoři v dohodě s představenstvem cechu a obchodníky zmenšovali o své újmě také maximální hranice výroby. Obchodníci si nepřáli uvolnit či aspoň zvýšit výrobu. Nechtějíce odebírat více zboží, museli by připustit k nákupu cizí obchodníky, a k tomu neměli nejmenší chuti. A tak, ve spojení s inspektorem a s cechovními funkcionáři, bránili růstu výroby a potlačovali snahy cizích obchodníků nakupovat trvale sukna od výrobců.

Ani nové státní nařízení z roku 1746 nepřineslo podstatnou změnu stagnujícímu jihlavskému soukenictví a neuchránilo mistry před chudnutím a několik desítek z nich před ztrátou živností. Je pravda, že císařský reskript z roku 1746 nařizoval jihlavskému cechu věnovat větší částky ze svých prostředků na nákup vlny pro chudé soukeníky. Také jejich zboží měl cech odkupovat. Znovu byla určena nákupní taxa a obchodníci byli povinni se jí při nákupu suken řídit. Dokonce byly stanoveny maximální hranice vlny. Nejchudší mistři, kteří neměli žádných prostředků, měli z cechovní pokladny

⁷⁹ Tamtéž, T-10 g, cechovní inventář z roku 1753. Ještě v tomto roce dlužil Zebo cechu 14.775 zl. Tehdy byl jeho obchodní dům již v úpadku.

⁸⁰ Tamtéž, I-15-39, výkazy z barviren. Obchodník Zebo měl v l. 1730—1736 z barviren čistý zisk 8934 zl. Pronájem za 15 let mu přinesl aspoň 50.000 zl. — Přípis soukenického inspektora Kornittera z března 1746.

⁸¹ Tamtéž, přípis městské rady, Jihlava, prosinec 1745.

⁸² Tamtéž, přípis české dvorské kanceláře moravskému tribunálu z 22. prosince 1744.

⁸³ Tamtéž.

dostat zálohu, a to vlnu na 2 kusy suken. Císařské nařízení ponechávalo v platnosti přísné omezení horní hranice výroby. Počet dílen měl být snížen ze stávajících 437 na pouhých 300.⁸⁴

Z uvedených hlavních bodů císařského reskriptu, jenž měl pomoci jihlavskému soukenictví, je více než zřejmý jeho úpadek. Nebudeme daleko pravdě, budeme-li tvrdit, že nemalou vinu na tehdejší nepříznivě situaci měl stát. Osvojil si sice dozor nad tímto soukenickým střediskem, avšak nedovedl výrobu usměrnit. Místo aby byly oslabeny nebo úplně odstraněny cechovní přežitky a byla poskytnuta výrobcům volnost, místo zákazu monopolních práv při dodávkách surovin a při odbytu, sledovala státní politika protichůdný cíl. Monopolní soukenická společnost, jak se ukázalo, nebyla východiskem. V dalších desetiletích převládl monopol místních obchodníků a pod dozorem inspektora zůstaly v platnosti cechovní předpisy z roku 1725. Státní orgány nemohly zajistit ani dostatečný odbyt suken pro armádu a tak se není třeba divit, že jihlavské soukenictví upadalo. Zmenšoval se počet cechovního členstva i dílen a mistři neměli dostatek práce.

Dochované údaje o počtu soukenických mistrů a objemu výroby z 1. poloviny 18. století jsou nejlepším důkazem o neradostném vývoji v Jihlavě.⁸⁵

<i>rok</i>	<i>počet soukenických mistrů</i>	<i>stavů</i>
1728	461	432
1748	437	?
1752	362	?

V souhlase se zásadami cechovního pořádku z roku 1725 a císařského reskriptu z roku 1746 se počet mistrů zmenšil tak, že za necelé čtvrtstoletí klesl o celou čtvrtinu, což samo o sobě je známkou úpadku.

VÝROBA SUKEN V JIHLAVĚ⁸⁶

<i>rok</i>	<i>zhotoveno kusů suken</i>	<i>boy</i>
1728	11 000—12 000	?
1739	11 687	3349
1748	9 072	3242

V důsledku menšího počtu soukenických dílen se výroba, připadající na jednotku, zvětšila. Je třeba si však uvědomit, že kapacita dílen byla silně

⁸⁴ Tamtéž, císařský reskript z 9. srpna 1746.

⁸⁵ Tamtéž, T-10 a, g, výkazy o jihlavské výrobně suken.

⁸⁶ Tamtéž.

omezena, což nebylo známkou rozkvětu. Kromě toho se jeví sestupná tendence v objemu výroby.

Byly uvedeny mnohé doklady o krizi jihlavského soukenictví v 1. polovině 18. století. Četné další zprávy, ať už jde o stížnosti jihlavských soukeníků, či dobrozdání státních úřadů, naši tezi plně podporují.⁸⁷ Státní hospodářští činitelé byli tímto vývojem vážně znepokojeni a vyvíjeli velikou aktivitu, hodlajíce zachránit jihlavskou soukenickou výrobu před dalším úpadkem. Ovšem ani ve 2. polovině 18. století, i když se v mnohém podmínky zlepšily, nevyšla Jihlava z dřívějších potíží natolik, aby nebyla její hospodářská páteř — soukenická výroba — vážně ohrožena.

⁸⁷ Tamtéž, I-15, kde jsou desítky podobných zpráv.